

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Letovice (Lettowitz, Bez. Blansko), Schloss. Der Schlosskern in der Ansicht von Südosten (alle Fotos J. Doležel, 2025, falls nicht anders angeführt).

Abb. 2: Letovice, Schloss, Schlosskern, Grundriss vom Erdgeschoss, bauhistorische Analyse von F. Kašička (F. Kašička, s. Anm. 2, S. 188, Abb. 12); mit Schwarz angelegt – einzelne gotische Phasen; kreuzschraffiert – renaissancezeitliche Bauetappen; schrägschraffiert – barockzeitliche Umgestaltungen; doppelte Schrägschraffur – klassizistische und neugotische Ausbauten. Roter Pfeil zeigt die Lage des eingemauerten frühgotischen Kapitells im Südwestflügel des Schlosses (grafische Gestaltung M. Filip).
Abb. 3: Letovice, Schloss. Heutige Situierung des frühgotischen Kapitells am Fuß der linken (südlichen) Laibung des Durchbruchs innerhalb vom Südostflügel des Schlosses.

Abb. 4: Letovice, Schloss. Frühgotisches Kapitell, mäßige Untersicht von rechts (die Abb. 4–6 und 13 A zeigen es in der um 180° gedrehten Funktionsposition).

Abb. 5: Letovice, Schloss. Frühgotisches Kapitell, Frontansicht.

Abb. 6: Letovice, Schloss. Frühgotisches Kapitell, Detailaufnahme, mäßige Untersicht von links, deutliche Gliederung der eingekehlten Flächen zwischen den Blättern durch den „kronenartigen“ Dreizackensaum.

Abb. 7: Hradiště nad Jizerou (Kloster, Bez. Mladá Boleslav/Jungbunzlau), das verschwundene Zisterzienserkloster. Vierung der ehemaligen Kirche, Dienstkaptell an der Grenze zwischen dem Querschiffnordarm und dem Chor der marianischen Konventskirche (Foto P. Kroupa, 1982; grafische Gestaltung M. Filip).

Abb. 8: Velehrad (Wellehrad, Bez. Uherské Hradiště/Ungarisch Hradisch), ehemaliges Zisterzienserkloster. Dienstkaptell vom Kreuzgang, heute im Stiftslapidarium (Inv.-Nr. 5 819 LV).

Abb. 9: Třebíč, die einstige Benediktinerabtei. Grundriss der Krypta der Maria-Himmelfahrts-Konventskirche mit ersichtlich gemachten Säulen- oder Dienstkaptellen (A-C), zu denen sich die Analogie im Lettowitzer Schloss finden lässt (der Plan wurde aus der Bauaufnahme der Architekturstudenten der Wiener Kunstakademie aus dem Jahre 1896 übernommen; veröffentlicht in R. Fišer – E. Kučerňáková – J. Uhlíř, Benediktinský klášter v Třebíči/Das Benediktinerkloster in Trebitsch, Třebíč 2001, nicht nummerierte Beilage; grafische Gestaltung M. Filip).

Abb. 10: Třebíč, die einstige Benediktinerabtei, Krypta der Maria-Himmelfahrts-Konventskirche. Schiff, Kapitell der vierten Säule von Westen in der südlichen Säulenreihe.

Abb. 11: Třebíč, die einstige Benediktinerabtei, Krypta der Maria-Himmelfahrts-Konventskirche. Südliche Seitenkapelle, Nordwand, Kapitell des mittleren Gewölbedienstes.

Abb. 12: Třebíč, die einstige Benediktinerabtei, Krypta der Maria-Himmelfahrts-Konventskirche. Schiff, Kapitell der dritten Säule von Westen in der nördlichen Säulenreihe.

Abb. 13: Kapitelldekor im gegenseitigen Vergleich. Links – Letovice, Schloss; rechts – Třebíč, Krypta der Maria-Himmelfahrts-Konventsbasilika, Kapitell der dritten Säule von Westen in der nördlichen Säulenreihe.

(Übersetzung J. Noll)

POZDNĚ STŘEDOVĚKÁ PŘED- SUNUTÁ BAŠTA NÁCHODSKÉHO HRADU (DNES ZÁMKU)

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM ZANIKLÉ FORTIFIKACE V POLOZE VYSOKÝ ŠANC

PAVEL DRNOVSKÝ – LADISLAV
RYTÍŘ – JIŘÍ SLAVÍK – JIŘÍ UNGER

Late Gothic Bastion of Náchod Castle (Now a Chateau)
Archaeological Research of the Vanished Fortification at Vysoký šanc

The article examines the discovery of relics from an outer fortification found during archaeological excavations at Náchod Castle (Chateau). The structure was situated in the location known as Vysoký šanc in the western bailey. The foundations of an inward-opening fortification of a horseshoe ground plan were uncovered. The thickness of the double-sided facing masonry varies between 1.3 and 1.4 metres. The structure can be described as a bastion. The construction likely dates to the late 15th and early 16th centuries, during the ownership of Jan Špetle of Janovice, when the castle's outer fortifications were also added. The bastion was probably torn down in the first two-thirds of the 17th century when early Baroque updates were introduced, including a large turret that obscured the older bastion in the firing line. This bastion appears to have been illustrated in an early 16th-century veduta of Náchod.

Keywords: Middle Ages – fortification – castle – outer fortification – firearms

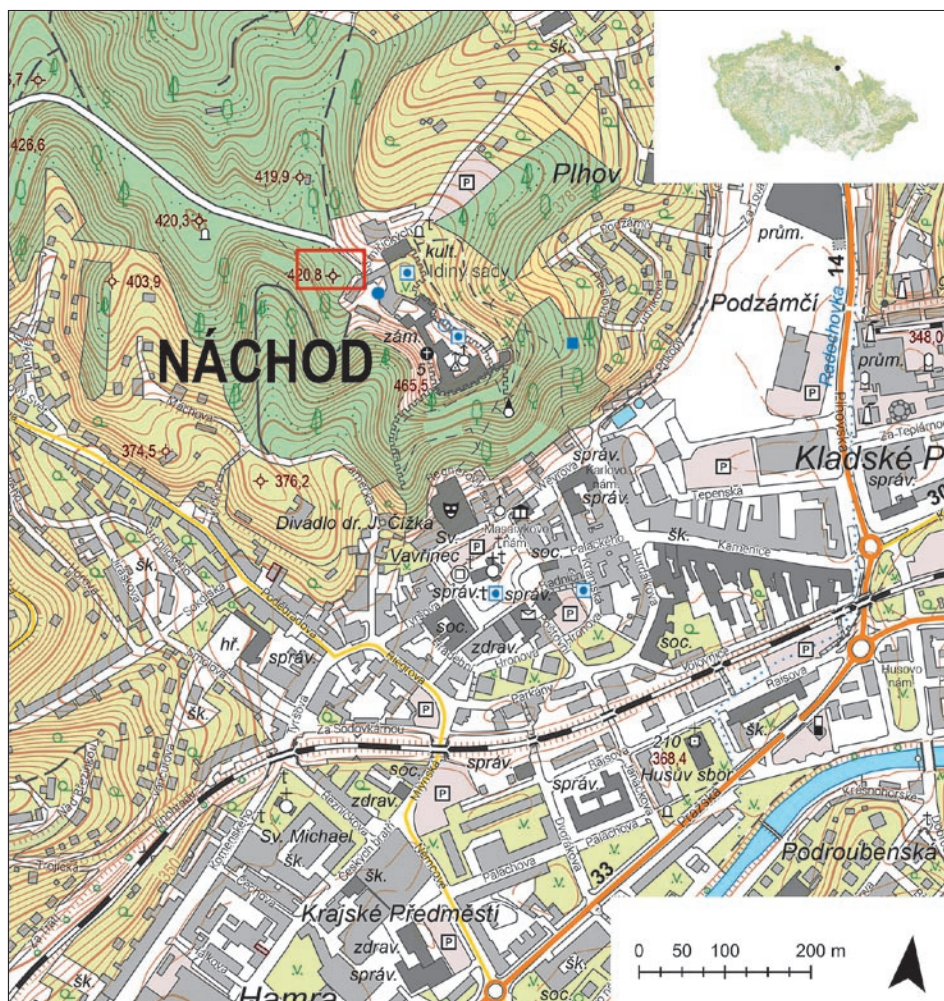
Předmětem článku je prezentace reliktní předsunuté fortifikace odkryté během archeologického výzkumu v areálu hradu (zámku) v Náchodě. Stavba se nacházela v poloze zvané Vysoký šanc na západním předpolí vrchnostenské rezidence. Odhaleny byly základy bašty podkovovitého půdorysu. Tloušťka jejího zdva činí 1,3–1,4 m. Vystavěna byla patrně na přelomu 15. a 16. století za majitele Jana Špetle z Janovic, kdy vzniklo i vnější opevnění hradu. Bašta byla patrně zbořena v průběhu prvních dvou třetin 17. století, kdy došlo k raně barokním úpravám areálu včetně výstavby mohutného toronu, kterému starší bašta clonila v palebném poli. Bašta je zřejmě zachycena na vedutě Náchoda z počátku 16. století.

Klíčová slova: středověk – fortifikace – hrad – předsunuté opevnění – palné zbraně

<https://doi.org/10.56112/pp.2025.2.04>

ÚVOD

Rozlehlý areál středověkého hradu ve východočeském Náchodě, přestavěného v několika etapách na novověký zámek, byl zkoumán až v posledním půlstoletí. Stavebněhistorické průzkumy postupně upřesňují poznání jeho vývoje, nepočtené a rozsahem nevelké archeologické výzkumy donedávna k poznání dějin areálu mnoho nepři-

Obr. 1: Náchod. Centrum města s hradem přestavěným na zámek, poloha výzkumu vyznačena obdélníkem (zpracovala T. Kravciv).

spívaly. Výrazný posun nastal v souvislosti s revitalizací zámeckého návrší v letech 2020–2022, kdy byl na několika místech vnějšího obvodu proveden záchranný archeologický výzkum. Jako nejzásadnější se ukázala zjištění učiněná v prostoru zvaném Vysoký šanc, kde došlo k objevu pozdně středověké fortifikační stavby (obr. 1). Uvedený pomístní název používáme ve formě, která je doložena v písemných pramenech již v 17. století (tzn. ponecháváme mužský rod).

STRUČNÝ NÁSTIN VÝVOJE SÍDLA

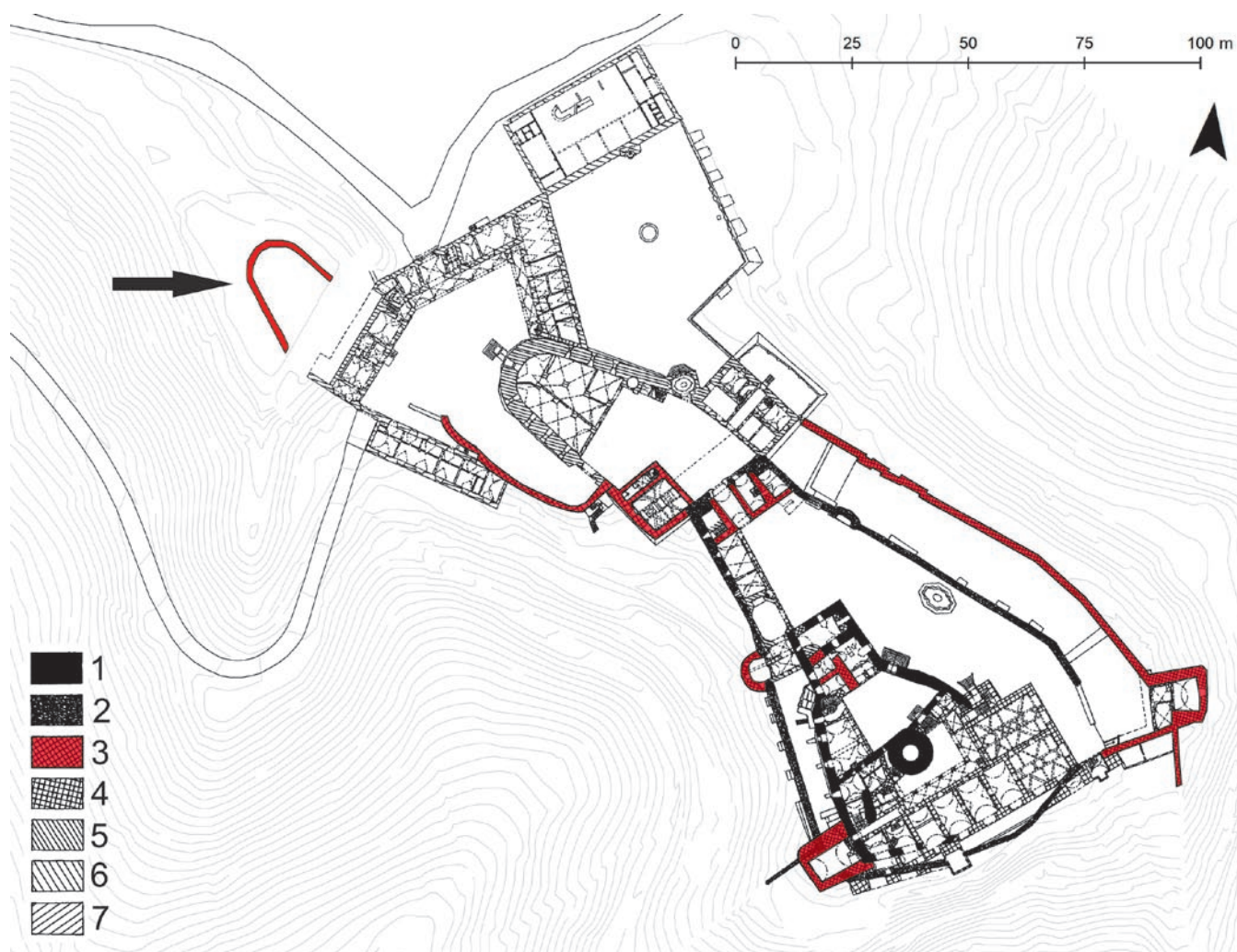
Vznik vrcholně středověkého hradu a založení města Náchoda se tradičně připisuje činnosti Hrona z Náchoda, doloženého predikátem k roku 1254. Dosavadní absence archeologických nálezů z období před rokem 1300 z prostoru města i hradu spolu s existencí náročně vystavěného kostela sv. Jana Křtitele z 2. poloviny 13. století v náchodském Starém Městě (Buroň – Racková – Slavík 2018, 113–122; Prix – Racková – Slavík 2020, 595–609) však umožňují vyslovit i jiné hypotézy ohledně počátků osídlení a výstavby nynějšího centra města. Hrad i hrazené město pod ním mohly být založeny až v 1. čtvrtině 14. století, možná v souvislosti se snahami českého krále Jana Lucemburského o získání Slezska (Čížek – Slavík 1998, 171–185).

V roce 1321 změnilo náchodské panství držitele, když jej Hronův potomek Ješek z Náchoda musel nuceně směnit za Kostelec nad Černými lesy. Držiteli hradu jako královského manství se po čtyřech letech stali páni z Dubé. Po roce 1377 se majitelé střídali, od roku 1414 jím byl Boček z Kunštátu a Poděbrad. Během husitských válek hrad spravovali husitští hejtmané. Roku 1437 se hradu zmocnil loupeživý rytíř Jan Kolda ze Žampachu, kterého v roce 1441 oblehlo koaliční vojsko východočeského landfrýdu, Prahy, Plzeňského a Prácheňského kraje a Slezanů a v krátké době hrad i město došlo, Kolda však se svými jezdci unikl a podle výroku zemského sněmu mu měl Náchod zůstat až do nástupu příštího krále na trůn (Baštecká – Ebelová edd. 2004, 51–52). Na přelomu dubna a května 1456 musel Bočekův dědic Jiří z Kunštátu a Poděbrad Náchod dobývat znovu. Jiří k Náchodu připojil panství zbořeného hradu Vizmburk, jeho syn Jindřich Minstrberský však od roku 1484 musel tento majetek zastavovat, až jej mezi lety 1494 a 1500 odkoupil poslední zástavní držitel Jan

mladší Špetle z Prudic. Za něj došlo k výstavbě vnějšího opevnění hradu s dvojicí velkých bašt na jižní straně. Roku 1533 se majitelem náchodského panství, zvětšeného meztím o Malou a Velkou Skalici, stal Vojtěch z Pernštejna. Po jeho brzké smrti držel hrad do roku 1544 Jan z Pernštejna, ale kvůli zhoršující se ekonomické situaci rodu musel Náchod prodat Zikmundu Smiřickému ze Smiřic, jehož potomci uskutečnili několik přestaveb, jimiž se hrad proměnil v renesanční zámek (Svoboda 1998, 233–242).

PŘEHLED DOSAVADNÍHO BĀDÁNÍ

Úroveň archeologického poznání zámeckého areálu byla nízká. Donedávna jedinou akcí zde uskutečnilo Okresní muzeum v Náchodě v roce 1983, když archeolog Zdeněk Lochman v drobné zjišťovací sondě odkryl na Vysokém šanci část koruny zdíva kruhového půdorysu (Čížek – Slavík 1994, 118). Výraznější výsledky přineslo v posledním století stavebněhistorické bádání. Nejstarší grafické vyhodnocení stavebního vývoje zámku bylo zpracováno pro náchodský díl akademického Soupisu památek (Wirth – Machát 1910). Jako středověká byla označena pouze velká věž, další části byly datovány do 16. a 1. čtvrtiny 17. století, 2. poloviny 17. a do 1. poloviny 18. století. Výkres přízemí hlavní části zámku bohužel nezahrnul okrajo-

Obr. 2: Náchod, zámek. Půdorys zámku s vyznačením stavebního vývoje dle J. Slavíka a J. Čížka. Půdorys zasazen do vrstevnicového plánu a doplněn o zdivo bašty objevené při archeologickém výzkumu v poloze Vysoký šanc (vyznačeno šipkou). Stavební vývoj: 1 – polovina 13. století; 2 – 1. polovina 14. století; 3 – přelom 15. a 16. století; 4 – 2. polovina 16. století a 1. čtvrtina 17. století; 5 – polovina 17. století; 6 – 2. čtvrtina 18. století; 7 – 1. polovina 19. století. Červeně zvýrazněna stavební fáze z přelomu 15 a 16. století, do které lze zařadit i odkrytou baštu v poloze Vysoký šanc (převzato z: Bašteká – Ebelová edd. 2004, 100; upravil P. Drnovský).

vé objekty areálu: jihovýchodní baštu, jízďárnu, stavení šatlavy ani plochu Vysokého šance. Dobroslava Menclová v knize o českých hradech pojednala o rezidenci v Náchodě poměrně stručně, kromě válcové věže popsal a zbytky obvodové hradby jádra a stavení vystupující z její linie na severní straně (Menclová 1972a, 139–140). Její poznatky se objevily i v příspěvku publikovaném k zpřístupnění zámku po ukončení hlavní etapy jeho stavební obnovy (Wagner – Muchka – Netková 1979, 65–67).

První stavebněhistorický průzkum zámeckého areálu byl v roce 1963 doprovázen analytickým plánem v měřítku 1 : 400 (Kalábová 1963), a to v úrovních obou pater hlavního objektu. Druhý stavebněhistorický průzkum areálu byl zpracován v roce 1996 (Lancinger – Svoboda 1996); zanedlouho byla část výsledků publikována (Svoboda 1998, 229–244). S předloženými závěry diskutovali Jan Čížek a Jiří Slavík (obr. 2), kteří předpokládali v místě torionu existenci kruhové bašty a předsunutou kruhovou baštu na Vysokém šanci (celkový výkres in: Šafář 1995, 112; Čížek – Slavík 2000, 403–408). Publikovány byly i dílčí průzkumy novověkého opevnění, Hodinové a Velké věže (Čížek – Slavík 1994, 117–122; Slavík 2007, 36–39; Slavík 2013, 141–150).

OKOLNOSTI VÝZKUMU

Záchranný archeologický výzkum při obnově zámeckého návrší probíhal formou zjišťovací sondáže a dohledu v místě nově budovaných pěších cest, terénních úprav, schodišť, mostků atd. Stavební a terénní úpravy měly převážně charakter parkových úprav, a tomu odpovídal i rozsah sondáže a informací, které bylo možné ve výrazně svažitém prostoru získat. Rozsáhlejší plošný odkryv proběhl pouze v jednom místě, a to pod jihovýchodní baštou.

Zmiňované úpravy se dotkly i polohy Vysoký šanc (obr. 3; 4). Jedná se o nejvyšší část zámeckého areálu severozápadně od dnešního tzv. úřednického traktu, kterou tvoří protáhlá trojúhelníková plošina na bocích zpevněná opěrným zdivem. Tato plocha je poprvé v písemných pramenech označována jako Vysoký šanc již v roce 1643. V tomto prostoru byla v minulosti velmi omezeně dokumentována kamenná konstrukce, interpretovaná jako bašta trčkovského opevnění, či zbytek zahradní stavby (Čížek – Slavík 1994, 118–119).

Prostor Vysokého šance byl prozkoumán celkem 15 sondami. Nejvýznamnějším nálezem bylo zdivo bašty, označené jako SJ 901. Zachyceno bylo v sondách S1, S6,

Obr. 3: Náchod, zámek. Letecký pohled od západu, pozice předsunuté bašty označena šipkou, snímek pořízen po obnově a památkové prezentaci objektu nadzemním zdívem (foto T. Kravciv).

Obr. 4: Náchod, zámek. Letecký pohled, pozice předsunuté bašty označena šipkou, snímek pořízen po obnově a památkové prezentaci objektu nadzemním zdívem (foto T. Kravciv).

S7, S15, S16, S17 a S18 (obr. 5–7). Další zděná konstrukce SJ 910 byla zachycena v sondě 19, ale její příomou vazbu k tělesu bašty se nepodařilo vzhledem k porušení východní části prostoru mladšími zásahy dokumentovat.

Torzo bašty bylo po dokončení archeologického výzkumu upraveno k prezentaci na povrchu terénu. Zdivo je odhaleno v celém půdorysu cca 1 metr od zachované koruny, která byla zakonzervována.

NÁLEZOVÁ SITUACE ZANIKLÉ BAŠTY

Sonda 1 se nacházela přibližně uprostřed zkoumané plochy AP03. Po odstranění vrchní tmavě hnědé humusové vrstvy (SJ 100) a kypré prachové hlíny pod ní (SJ 101)

byl odkryt vnější líc zdiva oboukoveho tvaru z lomoveho kamene, který byl nasazen na šterkopiskove podloží. V jižní části sondy vrstva SJ 100 překrývala tmavě hnědou písčitou hlínu (SJ 124).

Sonda 6 byla umístěna na východní straně sondy 1/AP03. Po odstranění humusového drnu (SJ 121), který spočíval na tmavě hnědé písčité prachové hlíně (SJ 122), následoval světle červenohnědý šterkopisek s drobnými kamínky (SJ 123), ve kterém bylo odhaleno pokračování kamenného zdiva SJ 901, zachyceného v sondě 1/AP03. Stratigrafická jednotka SJ 123 dále spočívala na středně ulehlem okrově hnědém šterkopisku (SJ 134), uloženém na kyprém červenohnědém šterkopisku (SJ 135), překrývající hnědou písčitou hlínu (SJ 136), po které následovala ulehlá oranžová drf cihel (SJ 137). Pod touto stratigrafickou jednotkou byla odkryta ulehlá prachová hlína s drobkami uhlíků (SJ 138), spočívající na středně ulehle písčité

hlíně (SJ 139), pod kterou se nacházel ulehlý hnědočervený hrubozrnný písek, tvořící nejstarší půdní horizont (SJ 140). Zdivo 901 přerušovalo stratigrafické jednotky SJ 134, SJ 135, SJ 136, SJ 137, SJ 138 a SJ 139. Pod ním byl identifikován výkop pro základ zdiva 901 (SJ 505) s písčito-hlinitou výplní s velkými a středními fragmenty vápencových a slepencových kamenů (SJ 143).

Sonda 7 se nacházela jižním směrem od sondy 6 a východním směrem od sondy 1/AP03. Po odstranění humusového drnu (SJ 131) bylo zachyceno pokračování zdiva 901. Po humusovém drnu následovala tmavě hnědá prachová hlína (SJ 132), uložená na světle červeném ulehlem šterkopisku (SJ 133), pod kterým se nacházel červenohnědý ulehlý šterkopisek s drobkami uhlíků (SJ 154), překrývající červenohnědý šterkopisek s četnými zlomky kamenů (SJ 155), spočívající na červenohnědém šterkopisku s drobkami uhlíků (SJ 156). Dále pod SJ 156 následovala červenohnědá středně ulehlá písčité hlína s proplásky hnědé písčité hlíny a malými fragmenty uhlíků (SJ 157), která opět překrývala červenohnědý šterkopisek s fragmenty uhlíků i cihel (SJ 158), uložený na středně hnědé písčité

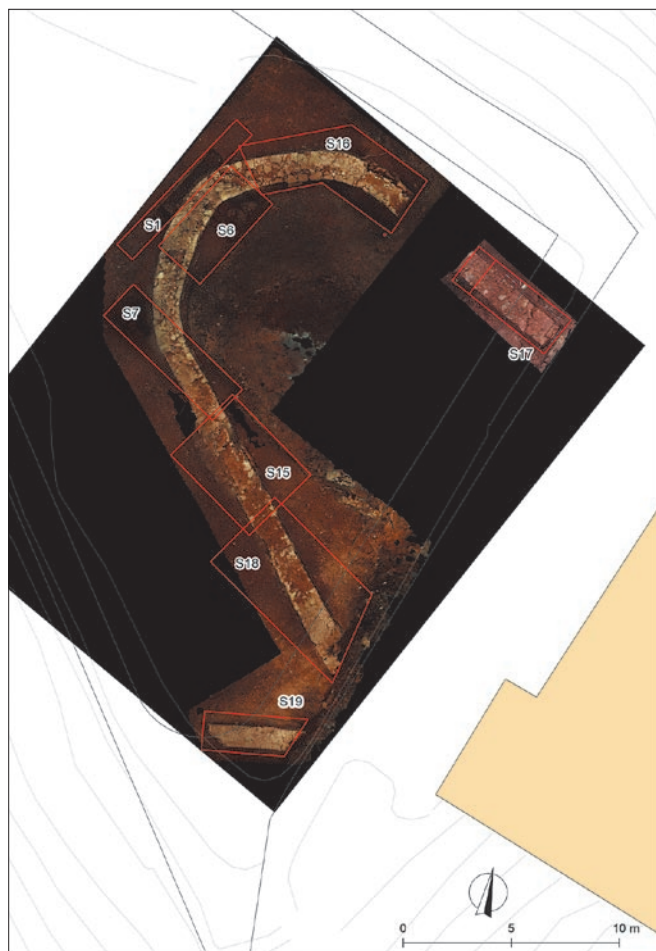
hlíně (159). Pod SJ 159 se nacházel červenohnědý štěrkopísek promíchaný s tmavě šedou písčitou hlínou se zlomky opuky. Jednalo se možná o pochozňi vrstvu (SJ 160), která ležela na červenohnědém štěrkopísku (SJ 161). Všechny stratigrafické jednotky, kromě SJ 131, byly přerušeny kamenným zdívem 901, pod kterým se nacházel výkop pro základy zdiva (SJ 507) s kyprou červenou štěrkopískovou výplní se zlomky kamenů (SJ 163). Podloží pod SJ 161 a SJ 163 bylo charakterizováno jako hrubozrný písek s kamínky a křemennými valouny (SJ 1625).

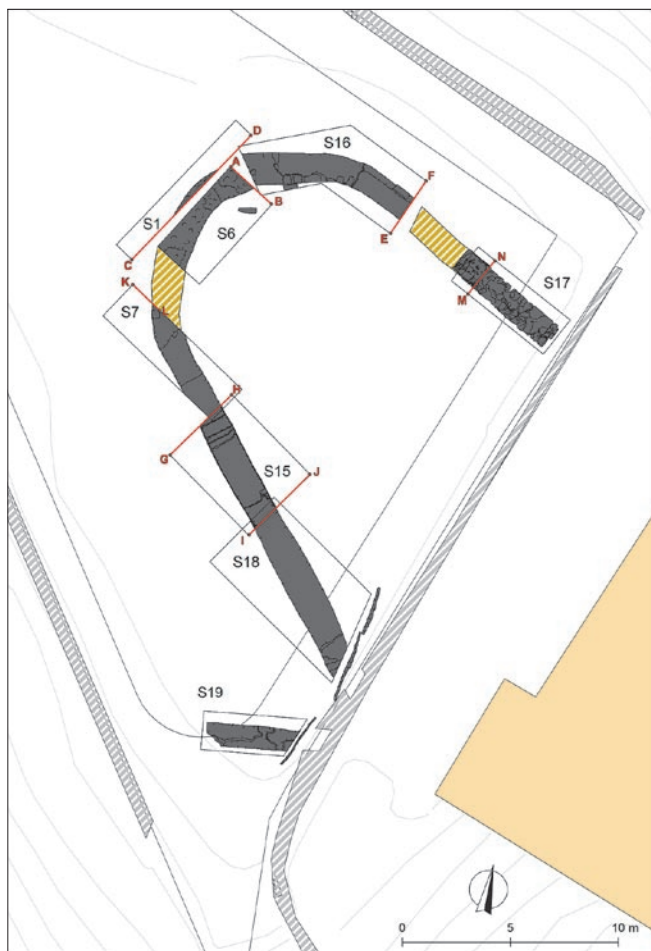
Obr. 5: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Odhalené zdivo předsunuté bašty, pohled od severu. QR kód odkazuje na 3D model nálezové situace (foto T. Kravciv).

Sonda 15 byla rozšířením sondy 9. Kyprá humózní písčité hlína (SJ 195) překrývala hnědou písčitou hlínou (SJ 196), uloženou na červenohnědém štěrkopísku s malými fragmenty uhlíků a cihel (SJ 197), pod kterým se nacházela šedá písčité hlína lomových kamenů (SJ 181). Do těchto vrstev byla zahlobubena sonda 9 (SJ 510), jejíž zásyp (SJ 199) je viditelný na severním a jižním řezu sondy 15. Po odstranění SJ 197 bylo v celé délce sondy zachyceno po-

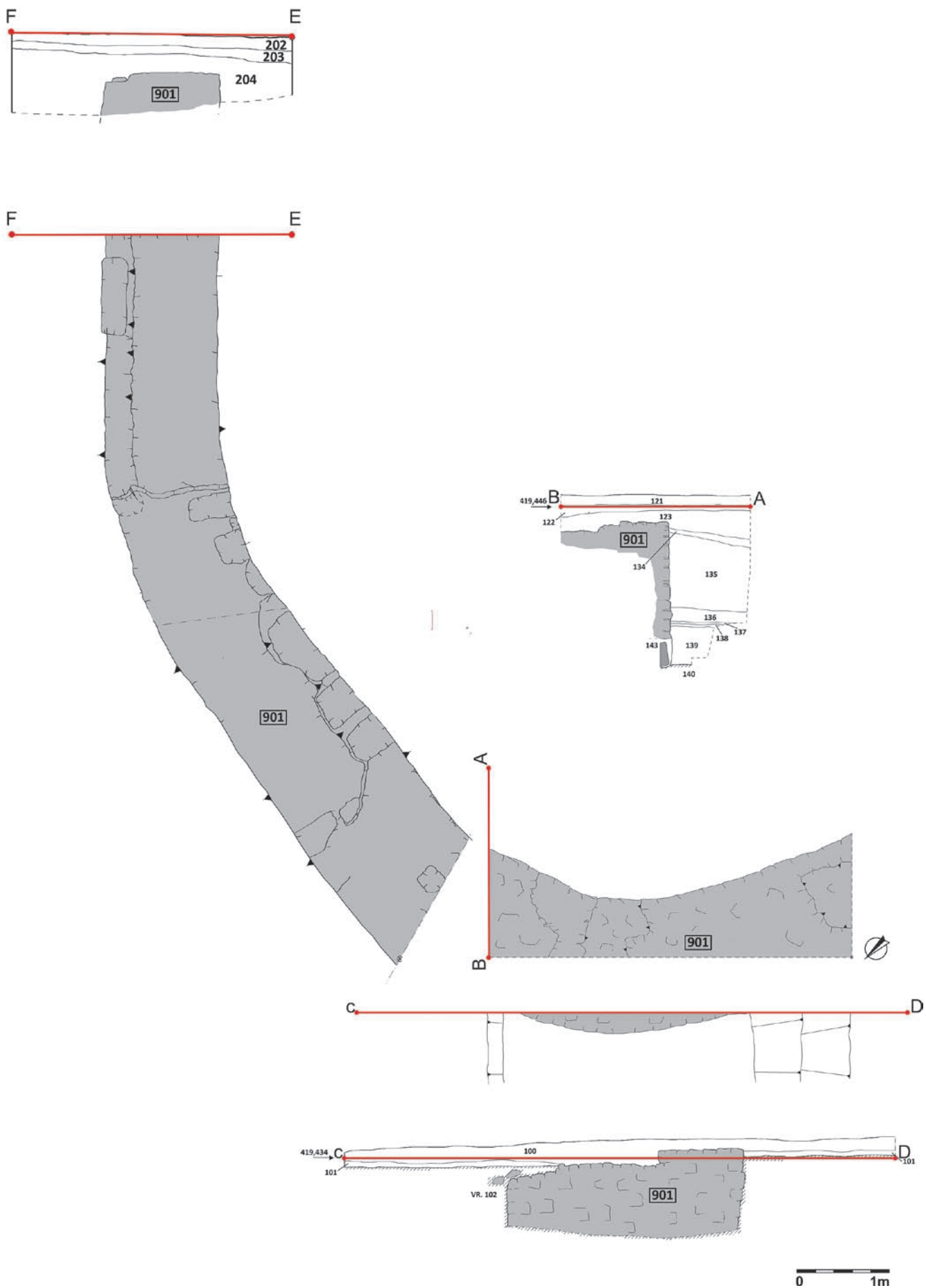
kračování zdiva SJ 901, orientovaného S-J. Stratigrafická jednotka SJ 197 dále spočívala na červenohnědém štěrkopísku s proplástkami hnědého zahliněného štěrkopísku (SJ 198) a na červenohnědém štěrkopísku s malými fragmenty cihel a uhlíků (SJ 200), který byl částečně překryt i stratigrafickou jednotkou SJ 183. Pod vrstvou SJ 200 se nacházel písčito-hlinitý štěrkopísek (SJ 201).

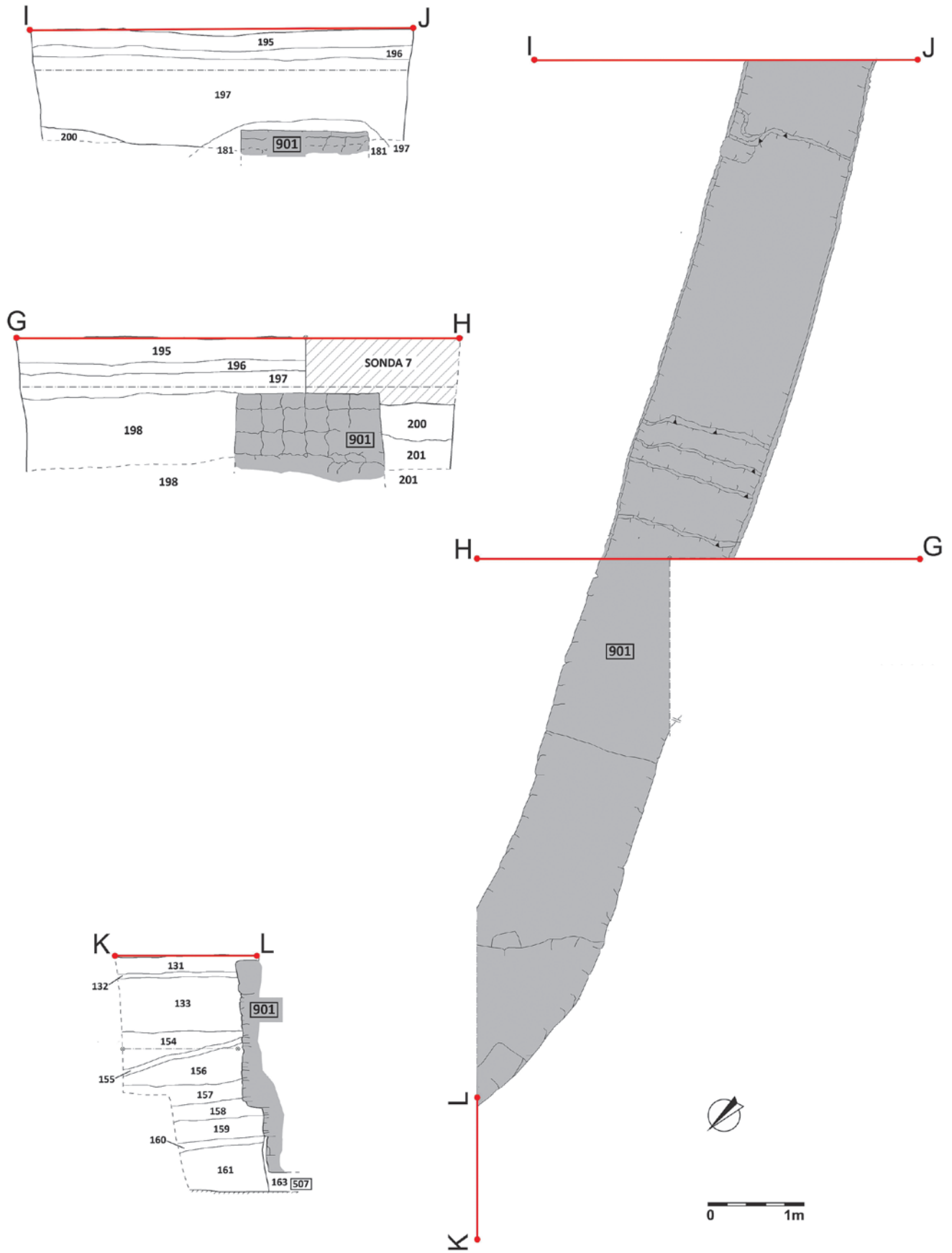
Obr. 6: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Celkový plán rozložení sond (zpracovala T. Kravciv).

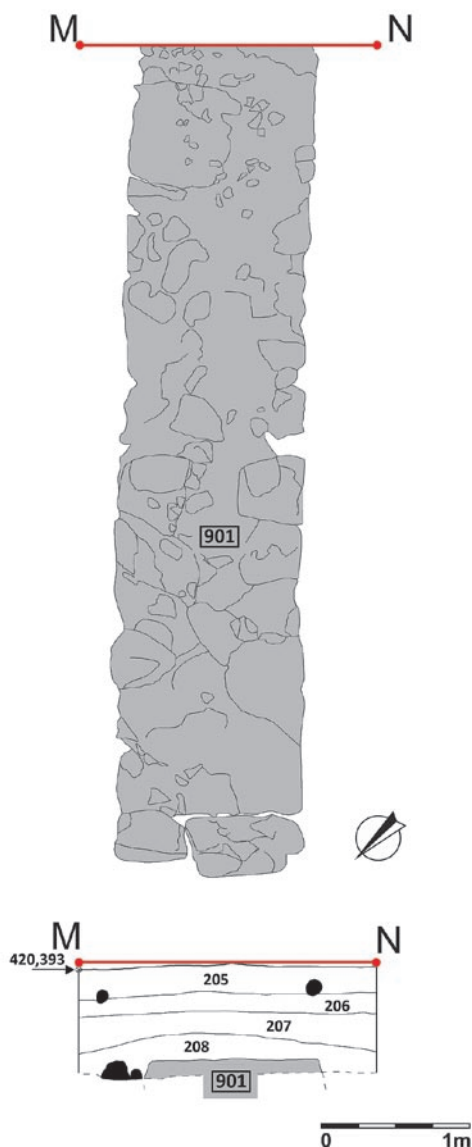
Obr. 7: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Celkový plán rozložení sond na fotogrammetrickém podkladu (zpracovala T. Kravciv).

Obr. 8: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Sondy 1, 6 a 16 (zpracovali T. Kravciv a P. Drnovský).

Obr. 9: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Sondy 7 a 15 (zpracovali T. Kravciv a P. Drnovský).

Obr. 10: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Sonda 17 (zpracovali T. Kravčíu a P. Drnovský).

Sonda 16 byla umístěna východně od sondy 1 a severovýchodně od sondy 6. Povrch sondy tvořil humusový drn (SJ 202) spočívající na hnědé písčité prachové hlíně (SJ 203), uložené na červenohnědém štěrkopísku s drobnými kamínky (SJ 204), ve kterém bylo odhaleno pokračování kamenného zdiva SJ 901.

Sonda 17 se nacházela východně od sondy 16/AP03. Pod humusovým drnem (SJ 205) byla zachycena tmavě hnědá prachová hlína (SJ 206), uložená na ulehleém červenohnědém štěrkopísku (SJ 207), pod kterým se nacházela světle červenohnědá písčité hlína (SJ 208). V této vrstvě bylo odhaleno pokračování zdiva 901. Podloží sondy nebylo zjištěno.

Sonda 18 byla umístěna mezi sondami 4, 10 a 15 v jihovýchodní části zkoumané plochy AP03. Povrch tvořila kyprá hnědošedá prachová hlína (SJ 209), překrývající černošedou písčitou prachovou hlínu (SJ 210), uloženou na červenohnědé písčité hlíně, která překrývala ten-

kou vrstvu červenošedé písčité hlíny (SJ 212) a zdivo SJ 901.

Konstrukce 901: V sondách S1, S6, S7, S15, S16, S17 a 18 byla odhalena koruna a líc zdiva z lomového kamene o tloušťce 1,3–1,4 m z místních světle okrových slepenců a bělavých pískovců, pojené na vápennou maltu s lokálním pískem okrové barvy (obr. 8–10). Oboustranně lícované zdivo s drobnými vodorovnými ústupky vytváří půdorys s oblým, dvakrát lomeným čelem a rovnými boky. V sondě 7 byl v hloubce cca 1,5 m od současného povrchu terénu zachycen výkop pro základ (SJ 507), který se ovšem na samotném zdivu jinak neprojevoval. V jižní části nese je zdivo postupně zeslabené, což se projevuje jeho schodovitým profilem (zachyceno na profilu v sondě 7). V žádné z položených sond, které byly umístěny i v prostoru před zdivem bašty, či dosahovaly až k jižní terénní hraně zkoumané plochy, nebyly zachyceny stopy po vnějším příkopu.

VÝPOVĚĎ ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

Během výzkumu fortifikace byl získán bohatý nálezový soubor artefaktů. Jedná se o více jak 1100 jedinců, převážně keramických a v menší míře též skleněných a kovových. Bohužel pro potřeby řešení otázky chronologického ukotvení doby fungování opevnění nemá většina souboru potřebné nálezové vlastnosti. Pochází totiž ze svrchních stratigrafických vrstev. Jedná se o planýrovací vrstvy, které vznikly v době úprav tohoto prostranství po zániku fortifikace (pochází úroveň a situace do hloubky přibližně 40 cm od současného povrchu terénu).

Nepečkává tedy, že tato úroveň obsahovala heterogenní směs nálezů, které lze považovat z hlediska nálezových okolností za terciální depozity. Většina tohoto souboru spadá do novověku (cca 1600–1850). Ojedinele je však zastoupena i keramika vrcholně středověká a pozdně středověká (cca 1300–1550). Častý je výskyt recentní keramické produkce (cca 1850 – současnost). Přítomno je zde kuchyňské a stolní zboží. Pokud bylo možno rozpoznat druh nádoby, jsou nejčastěji přítomny různé formy hrnců, druhým častým tvarem je talíř a mísa. Zastoupeny jsou i další tvary (džbán, poklička, pánev, kahan atd.). Dle určených technologických skupin je zřejmé, že většina souboru je tvořena hrnčinou lokálního původu. Importem je novověká kamenina ze Slezska a Lužice. V rámci recentních nálezů je nadregionální zboží zastoupeno mimo jiné porcelánem. Za import lze označit i nečetné fragmenty mezzomajolik (Fröhlich 2015).

Kamnářská keramika pochází z komorových i nádobkových forem kachlů. Neglazované nádobkové kachle s pravoúhlým ústím lze datovat ještě do vrcholného či pozdního středověku; bližší časové určení je z důvodu tvarové uniformity nemožné. Komorové kachle jsou přítomny fragmenty komor a čelních vyhřívacích stěn. Komory morfologicky odpovídají rámovým tvarům, a náleží tak novověkým formám (Smetánka 1969). Čelní vyhřívací stěny jsou glazované a nenesou ve většině případů reliéfní výzdobu. Přestože se zpravidla jedná pouze o fragmenty čelních vyhřívacích stěn, lze je sty-

sonda 6, s.j. 136

Obr. 11: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Dokumentace nálezů (zpracoval P. Drnovský).

1

sonda 7, s.j. 131

2

3

sonda 17, s.j. 208

4

sonda 16, s.j. 204

5

sonda 15, s.j. 181

6

7

sonda 6, s.j. 123

Obr. 12: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Dokumentace nálezů (zpracoval P. Drnovský).

sonda 6, s.j. 123

Obr. 13: Náchod, zámek, poloha Vysoký šanc. Dokumentace nálezů (zpracoval P. Drnovský).

lově přiřadit do 17. až 19. století. Přítomny jsou kachle renesanční, barokní, rokokové, empírové i klasicistní (Ourodová-Hronková – Pešková 2021). Nálezy kamnářské keramiky dokládají hojnou přítomnost jednotlivých těles kachlových kamen v areálu náchodského zámeckého areálu v průběhu novověku. Jejich zastoupení v odpadních vrstvách svědčí o postupné výměně těles z důvodu stylového zastarání, případně funkčního opotřebení (alternativně mohlo docházet i k reparačním zásahům, nikoliv celým výměnám).

Co se týče datace představené fortifikace a vymezení doby její existence na základě archeologických nálezů,

musíme se zaměřit na stratigrafické jednotky, které jsou v superpozici s její konstrukcí. Prvně se jedná o vrstvy, které byly narušeny základovými vkopy bašty. Nálezy z těchto kontextů by mohly danou stavbu určit post quem. Obdobná je situace u druhé skupiny stěžejních stratigrafických jednotek, a to u vrstev, které přímo nasedají na dochovanou korunu ubouraného zdiva bašty. Nejmladší nálezy z těchto vrstev by mohly určit období, kdy došlo k demolici. Bohužel přes četné sondáže pochází z těchto důležitých vrstev pouze početně menší soubory. Nálezy z vrstev, které byly narušeny základovým vkopem, byly získány v sondě 6. Konkrétně se jed-

ná o keramický soubor z vrstvy 136 (obr. 11). V rámci tohoto kontextu bylo získáno celkem 57 keramických fragmentů. Většina z nich (50 ks) představuje kvalitně vypálenou hrnčinu ponechanou v rezné podobě. Díky homogennímu oxidačním prostředí se barva keramiky pohybuje v odstínech oranžové barvy. V rámci severovýchodních Čech se jedná o převládající formu pozdně středověké hrnčířské produkce, jejíž postupnou dominanci lze sledovat na počátku 15. století (*Drnovský 2018, 77; Matějková 2014, 100*). V rámci zastoupených tvarů jsou přítomny hrnce a mísy. Tak jako v případě analogických souborů i mezi náchodskými nálezy se objevuje výzdoba v podobě červeného malování a jednoduchých oběžných rytých linií na podhrdlí nádob. Jedná se o masovou produkci z průběhu 15. století. Publikované analogické soubory pochází i z jižněji položených měst, např. z Rychnova nad Kněžnou (*Macháček 2023*), Vamberku (*Fleknová 2021*) a Kostelce nad Orlicí (*Dragounová 2020*). V oblastech severně od Náchoda jsou obdobné soubory identifikovány na tvrzcích Javorníku (*Drnovský 2018*) a Mladých Bukách (*Wolf 2004*). Pro chronologické srovnání je podstatný soubor z nedalekého hradu Vizmburku zaniklého v roce 1447; zde se nachází identická keramika (*Košťál 2013, 67–70*).

Zbýlých sedm keramických fragmentů ze stratigrafické jednotky 136 v sondě 6 představuje sice také oxidačně pálenou hrnčinu, ta je však glazovaná. V šesti případech je světle hnědá poleva aplikována na vnitřní stranu nádoby. Pouze spodní část jedné nádoby (patrně džbán) nesl světle béžovou polevu v kombinaci s tmavě šedými pásy i na vnějším povrchu. Nástup vnitřně polévané hrnčiny lze obecně sledovat od závěru 15. století a zejména pak během počátku 16. století, kdy postupně nahrazuje výše popsanou neglazovanou keramiku (*Drnovský 2018, 78*). Již dříve byla glazura aplikována na vybrané tvary nádob, zejména trojnohé pánve. Na výše zmíněném zaniklém Vizmburku je glazované zboží představováno téměř výhradně pánvemi (*Košťál 2013, 71*). Vzhledem k poměru glazovaných a neglazovaných fragmentů keramiky se kloníme s určením vzniku depozitu 136 právě na přelomu 15. a 16. století. V průběhu pokročilého 16. století bychom totiž očekávali opačný trend poměru zastoupení obou keramických produkcí (tato změna poměrů se naopak projevila v mladších depozitech).

Nálezů pocházejících z vrstev překrývajících dochovanou korunu zdíva bašty je mnohem více. V sondě 6 se jedná o nálezy z vrstvy 123, v sondě 7 se jedná o nálezy z vrstvy 131, v sondě 16 z vrstvy 204, v sondě 15 z vrstvy 181, sondě 17 z vrstvy 208 (obr. 12; 13). Celkem z těchto situací pochází 63 keramických fragmentů. Zde je poměr opačný. Souhrnně 51 ks je opatřeno glazurou (z toho 12 ks oboustranně). V rámci kolekce se kromě různých tvarů hrnců a džbánů objevují i pánve, talíře a poklička. Neglazovaná keramika je oproti tomu přítomna pouze devíti fragmenty. Zbýlé dva keramické fragmenty pocházejí z kameninových nádob. Dle charakteristické hnědé barvy glazury a slinuté šedé barvy lomu lze původ kameniny určit do Slezska, konkrétně do dnes polského Boleslavce (Boleslawiec, Bunzlau). Rozmach výroby tohoto zboží se datuje od 16. století, přičemž kulminoval zejména v 18. a 19. století (*Bober-Tubaj 2014; Scheufler 1972, 62*).

Jednou je zastoupena kamnářská keramika, konkrétně zlomek čelní vyhřívací stěny kachle. Jedná se příliš malý zlomek (cca 6×4 cm), který nelze blíže datovat. Vnější povrch byl sice ponechán v rezné podobě, ale byl přetažen světlou bělavou hlinkou. Dochovaná část motivu je tvořena rostlinným ornamentem, ohraničeným plochou lištou. Patrně se jedná o komorový rámový kachel s mozaikovým vzorem, kde rostlinné motivy byly umístěny v kazetovitě utvářených polích. Analogické nálezy bývají kladeny rámcově do 2. poloviny 16. až 1. poloviny 17. století (*Brych 2004, 210–213*).

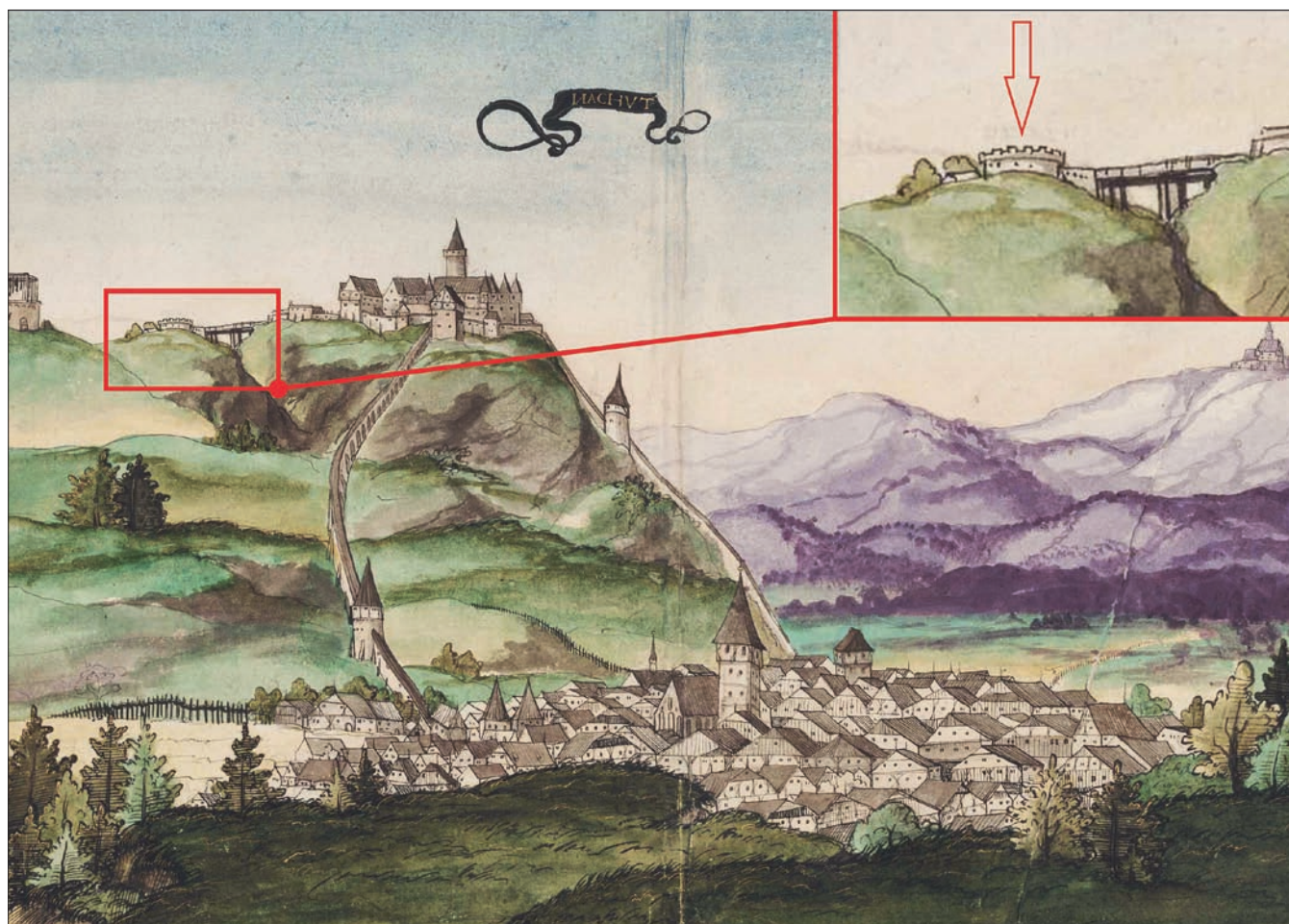
Na základě výše uvedené charakteristiky nálezů lze soubory keramiky z vrstev překrývajících ubourané zdívo bašty rámcově určit do průběhu 17. století (první dvě třetiny). Již se téměř nevyskytuje starší neglazované zboží, a pokud ano, jedná se spíše o příměs z terciálně přemísťovaných kontextů. Dominuje vnitřně glazované zboží, stále však nepřevládá oboustranná poleva a povaha souboru neodpovídá produkci 18. století. Přestože hlavní doba vývozu boleslavecké kameniny do okolních zemí spadá až do průběhu 18. a 19. století, její výroba probíhala již minimálně o sto let dříve. Fragment komorového kachle výše uvedenému datování do 17. století rovněž neodporuje.

Pokud tedy shrneme výpověď drobných archeologických nálezů k otázce určení doby výstavby bašty a posléze její demolice, můžeme obecně předpokládat dobu výstavby na přelomu 15. a 16. století, dobu bourání pak můžeme určit do 17. století (první dvě třetiny).

INTERPRETACE A ANALOGIE

Dosavadní poznatky o podobě a vývoji severní části hradního areálu zůstávají z důvodu novověkých stavebních zásahů a při absenci archeologických výzkumů minimální. Žádné informace nepřinesly ani stavebněhistorické průzkumy. Terén před třetí hradní branou byl při přestavbách v 2. polovině 17. a v 1. polovině 18. století snižován, takže raně barokní torion dnes stojí na až 2 m vysokém odhaleném skalním podloží. Minérské snižování skály a nádvoří při výstavbě úřednického traktu je doloženo archivními prameny (*Racková – Slavík – Pacák – Pomortseva 2022–2023, 5*). Z předbarokních staveb se zde dochovala pouze subtilní renesanční hradební zeď na půdorysu části oválu, se střílnami pro těžší kusy v přízemí a cimbuřím se střílnami pro ruční zbraně (*Čížek – Slavík 1994, 121–122; Baštecká – Ebelová edd. 2004, 100*). Při hodnocení bašty na Vysokém šanci tak nelze s úplnou jistotou určit, zda se původně jednálo o baštu předsunutou anebo vysunutou, příp. zda nebyla do obvodového ohrazení připojena až v nějaké pozdější etapě rozvoje hradního / zámeckého areálu.

Podobu severní části opevnění náchodského hradu zachytila veduta z alba (obr. 14) pořázeného při cestě falckraběte Otty Heinricha z Pfalz-Neuburgu do Krakova v letech 1536–1537 (*Ježek 1996, 35–50*). Podle ní stála na vyvýšenině před třetí branou obranná stavba s předsaženým cimbuřím a střílnami. Zda byla její přední část řešena oble, polygonálně či přímkově, nelze z kresby určit. Veduta zobrazuje poměrně hluboký a široký příkop v místě dnešního prvního nádvoří. Přes příkop vede dřevěný most k vnější (předsunutě) části opevnění. Protože kresba

Obr. 14: Veduta Náchoda z alba pořízeného při cestě falckraběte Otty Heinricha z Pfalz-Neuburgu do Krakova v letech 1536–1537. Ve zvětšeném výřezu šipkou označena bašta pravděpodobně odhalená archeologickým výzkumem v poloze Vysoký šanc (Universitätsbibliothek Würzburg).

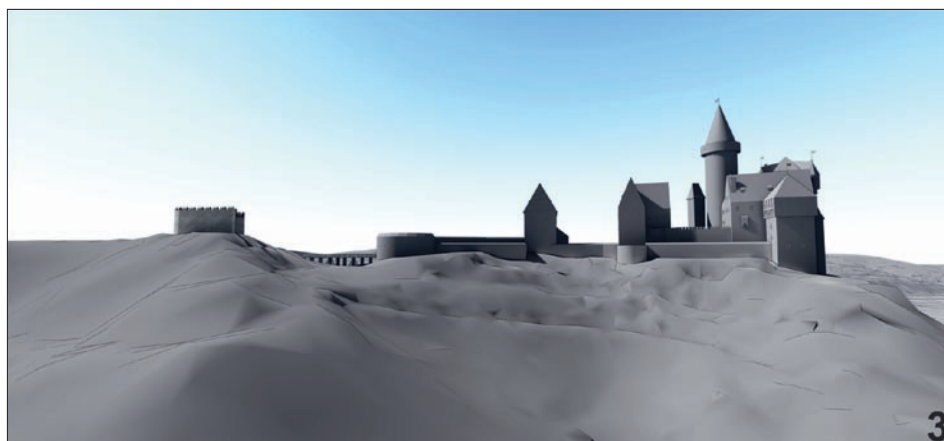
byla vytvořena retrospektivně podle náčrtků (Ježek 1996, 42–49), je třeba s rezervou vnímat zvláště zobrazené detaily. Přesto lze rámcově na základě veduty určit, že se na západním předpolí hradu v místech vyvýšeniny (Vysoký šanc) nacházela zděná předsunutá bašta s cimbuřím a bez patrné střechy. Tento objekt lze zřejmě ztotožnit s baštou objevenou při archeologickém výzkumu.

Severní vrchol protáhlého trojúhelníka náchodské hradní ostrožny a jeho nejvyšší místo zvané v novověku Vysoký šanc bylo v 15. století po rozšíření palných zbraní samozřejmě opevnováno. K úvahám o zřízení opevnění a jeho následné realizaci nepochybně přispěly zkušenosti z dvojího obléhání hradu a města v letech 1441 a 1456. Archeologickým výzkumem odhalené torzo bašty se svým půdorysem blíží oběma baštám na jižních nárožích areálu. Ačkoliv byla odkryta pouze spodní část lomového zdiva bez otvorů či výklenků (střílen), bez jižních zakončení a ani celá plocha za zdí, lze předpokládat, že odkryté zdivo náleží baště. Rozměry naznačují, že byla nejspíše otevřená. Vzhledem k předpokladu používání lehčích palných zbraní lze očekávat, že prostor při vnitřní straně zdi byl kryt před povětrností – minimálně krytým ochozem. Nelze ale vyloučit i rozsáhlejší zastřešení oblého čela, pod kterým se mohly skrývat těžší zbraně. Archeologický výzkum neodhalil doklady sloupových podpěr střech, mohlo se jednat jen o vykonzolované ochozy. Poměrně subtilní zdivo i absence ztužujících rubových pilířů dovolují vy-

loučit existenci valu na vnitřní straně či vyvýšené plošiny uvnitř bašty. Nejednalo se tedy o bolwerk. Stav dochování relikvů zdiva neumožňuje ani úvahy o případném umístění brány v přední části této bašty.

Většina nadzemních konstrukcí bašty mohla být využita při zřizování opevnění za Adama Erdmana Trčky z Lípy a zanikla nejpozději při výstavbě torionu těsně po roce 1650, protože kolidovala s jeho palebným polem. Zbytky opevnění definitivně zmizely z povrchu terénu při úpravách Vysokého šance na zahradu v 18. a 19. století.

O předsunutých opevněních českých a moravských hradů přehledně pojednali T. Durdík a P. Bolina. Rozlišili opevnění vysunutá, spojená s hradem lehčím opevněním, hradbami nebo valy, a předsunutá, stojící izolovaně před hradem, obvykle ve vyvýšené poloze (Durdík – Bolina 2001, 68–73). Opevnování snadno přístupné strany hradu či hřebenu hradní ostrožny a oddalování pozic útočníka bylo prováděno několika způsoby, od zemního valu zalomeného do tvaru bašty na jihovýchodním obvodu Landštejn (Menclová 1972b, 483–485; Durdík 1999, 320), přes zřizování obezděného valu na Klenové (Durdík 1999, 255–256) po stavby štítových zdí na Brandýse nad Orlicí, Templštejně a Helfštejně či tzv. Pláště v Českém Krumlově (Razím 1997), na Krupce dokonce s mohutnou věží za touto hradbou (Durdík 1999, 24, 297). Pozoruhodná byla i bašta před čelem hradu na jihočeské Hluboké (Varhaník 2004, 357–362). Valy plnily úlohu nejen jako překážka

Obr. 15: Náchod, zámek. Rekonstrukce sídla na počátku 16. století: 1 – pohled od severu; 2 – pohled od severozápadu; 3 – pohled od jihu, z tohoto směru je hrad zachycen i na kresbě (obr. 14) z počátku 16. století. QR kód odkazuje na virtuální 3D rekonstrukční model (zpracoval J. Unger).

střelbě. Jejich koruny sloužily k postavení děl i obránců s ručními palnými zbraněmi. Posledním typem byly předsunuté bašty obklopené valem a příkopem. V zemní podobě vznikla taková bašta na Boskovicích (Plaček 2007, 114) či donedávna opomíjená bašta před Landštejnem (Kovář 2018, 5–26), se zděnou věží před Cornštejnem (Kypta – Marounek 2024) či na Hasištejně (Razím 2014, 64–72; Kypta – Sýkora 2014, 75–88), se zděnou polygonální baštou a zděným ohrazením na návrší před Českým Šternberkem (Durdík 1999, 106–109). K tomuto typu patří i bašta Haselburg ve Vimperku s velkou válcovou věží v týlové části

(Durdík 1999, 593–596). Klasický příklad představuje i vnější opevnění moravského Pernštejna (Plaček 2007, 473–481), pravděpodobně původně vystavené jako předsunuté a teprve dodatečně připojené ke hradu.

Předsunuté opevnění nebyla specialitou českých zemí, objekty tohoto typu lze nalézt i v sousedních zemích střední Evropy (srov. Kol. autorů 2007), přinejmenším v Rakousku (Kovář 2018, 15–16), Německu, Francii a Itálii (např. Kühnreiter – Wagener 2007, 19–35). Překvapivě malý počet vysunutých nebo předsunutých opevnění je znám z území nynějšího Polska, kde se tyto fortifikace nalézají u hradů Grodziec, Iłża, Kazimierz Dolny, Olsztyn a Grodno (Zagórze Śląskie) (Kajzer – Kotodziejski – Salm 2002, 196–198, 202–204, 220–223, 344–347, 550–554).

Přímou analogii k předsunuté fortifikaci (tj. k velké otevřené baště s nijak zvlášť tlustým zdívkem) náhodského hradu mezi výše uvedenými objekty nenalzáme. Je pravděpodobné, že se jedná o stavbu zakreslenou na vedutě z let 1536–1537. Z tohoto zobrazení vychází i naše hypotetická rekonstrukce objevené bašty v kontextu náhodského hradu na počátku 16. století po přestavbě za Jana Špetle z Janovic (obr. 15). Pozoruhodné je, že prakticky stejný půdorys použil v polovině 17. století Giovanni Pieroni při návrhu torionu, zastřešené a dovnitř otevřené patrové dělostřelecké bašty s oblým čelem a přímými boky. Výstřelu z torionu by nepochybně zděné opevnění na Vysokém šanci vadilo, a proto předpokládáme, že

nejpozději v souvislosti s jeho výstavbou muselo být sneseno. Budování opevnění v Náchodě probíhalo nedlouho před rokem 1634, kdy byl jeho majitelem Adam Erdman Trčka z Lipy, další takové aktivity jsou po výstavbě torionu v letech 1651–1657 (Čížek – Slavík 1994, 117–122) doloženy v době vojenského nebezpečí v roce 1660 (Baštecká – Ebelová edd. 2004, 99). Mezitím však byla v roce 1658 před horní branou, nejspíše právě na Vysokém šanci, zřízena zahrada (Wirth – Machát 1910, 58).

ZÁVĚR

Archeologický výzkum v poloze Vysoký šanc před náhodským zámekem odkryl relikty velké otevřené bašty s oblým čelem, vystavěné zřejmě na přelomu 15. a 16. století za Jana Špetle z Janovic. V této době vzniklo vnější opevnění hradu s dvojicí bašt na jižních nárožích a s půlkruhovou baštou na straně západní (obr. 2). Archeologicky zkoumaná bašta byla zbořena v prvních dvou třetinách 17. století. Nelze určit, zda zanikla v souvislosti s modernizační opevnění zámku během třicetileté války (před rokem 1634), anebo těsně po jejím konci, kdy na zámku probíhaly velké přestavby pro nové majitele (Octavia a Rudolfa Piccolomini), projektované a vedené architektem Carlem Luraghem a vojenským inženýrem Giovanim Pieronim. Lze předpokládat, že podoba zkoumané bašty inspirovala Giovanio Pieroniho při návrhu torionu, umístěného jen o několik desítek metrů jižněji na místě předpokládané další starší bašty. Půdorysná podoba obou objektů určitě není náhodná.

MGR. PAVEL DRNOVSKÝ, PH.D. – KATEDRA
ARCHEOLOGIE FILOZOFICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY HRADEC KRÁLOVÉ,
ROKITANSKÉHO 62, 500 03 HRADEC KRÁLOVÉ
PAVEL.DRNOVSKY@UHK.CZ
ORCID: 0000-0002-0097-8637

MGR. LADISLAV RYTÍŘ – KATEDRA ARCHEOLOGIE
FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY
HRADEC KRÁLOVÉ, ROKITANSKÉHO 62,
500 03 HRADEC KRÁLOVÉ
LADISLAV.RYTIR@UHK.CZ
ORCID: 0000-0002-4736-7673

ING. JIŘÍ SLAVÍK – NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV,
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVÍŠTĚ V JOSEFOVĚ,
OKRUŽNÍ 418, 551 02 JAROMĚŘ-JOSEFOV
SLAVIK.JIRI@NPU.CZ
ORCID: 0000-0002-2193-8765

MGR. JIŘÍ UNGER, PH.D. – REGIONÁLNÍ MUZEUM
A GALERIE V JIČÍNĚ,
VALDŠTEJNOVO NÁMĚSTÍ 1, 506 01 JIČÍN
UNGER@MUZEUMHRY.CZ,
ORCID: 0000-0001-5784-9169

PRAMENY A LITERATURA

Baštecká, L. – Ebelová, I. edd. 2004: Náchod (historie, kultura, lidé). Praha.

Bober-Tubaj, A. 2014: Náčrt dějin boleslaveccké kameniny v 18. a 19. století, in: A. Bober-Tubaj – B. Zazvorková edd., Boleslaveccká umělecká keramika 18. a 19. století. Muzeum Ceramiki. Bolesławiec – Jelinia Góra, s. 22–27.

Brych, V. 2004: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.

Buroň, M. – Racková, E. – Slavík, J. 2018: Kostel sv. Jana Křtitele ve Starém Městě nad Metují, Dějiny staveb 2018, Plzeň, s. 113–122.

Čížek, J. – Slavík, J. 1994: Raně novověké opevnění náhodského zámku. Příspěvek k poznání bastionových fortifikací našich feudálních sídel. Castellologica bohemia 4, s. 117–122.

Čížek, J. – Slavík, J. 1998: Adršpach, hrad Jana Lucemburského?, Castellologica bohemia 6, s. 171–185.

Čížek, J. – Slavík, J. 2000: Poznámky ke stavebnímu vývoji hradu a zámku v Náchodě, Castellologica bohemia 7, s. 403–408.

Dragounová, A. 2020: Vrcholně středověká a novověká hmotná kultura Kostelce nad Orlicí. Diplomová práce. Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, rkp.

Drnovský, P. 2018: Hmotná kultura šlechtických sídel severovýchodních Čech: Každodennost ve středověku pohledem archeologie. Hradec Králové.

Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. – Bolina, P. 2001: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.

Fleknová, K. 2021: Středověká a novověká keramika z města Vamberka, Archeologie východních Čech 20, s. 191–232.

Fröhlich, J. 2015: Archeologické nálezy mezzomajolik, Archeologie ve středních Čechách 19/2, s. 831–838.

Ježek, M. 1996: Česká města na foliích würzburského alba (I. část), Průzkumy památek III, č. 2, s. 35–50.

Kajzer, L. – Kotodziejski, S. – Salm, J. 2002: Leksykon zamków w Polsce. Warszawa.

Kalábová, S. 1963: Náchod zámek, stavebněhistorický průzkum. Rukopisný elaborát uložený v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově.

Kol. autorů 2007: Bürgerfoschung aus Sachsen, Sonderheft 3, Zwinger und Vorbefestigungen. Langweissbach.

Koštal, J. 2013: Hradní kuchyně, vaření a stolování, in: J. Košťál ed., Vízmburk. Příběh ztraceného hradu. Havlovce, s. 60–115.

Kovář, D. 2018: Předsunutá bašta hradu Landštejna v kontextu pozdně středověkých externích fortifikací, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 30, s. 5–26.

Kühnreiter, T. – Wagoner, O. 2007: Die Burg von der Burg als Forschungsproblem – Vorgängeranlage, Vorwerk, Belagerungsanlage?, Bürgerfoschung aus Sachsen, Sonderheft 3, s. 19–35.

Kypta, J. – Marounek, J. 2024: Předsunutá fortifikace hradu Cornštejna, Průzkumy památek XXXI, č. 1, s. 79–88.

Kypta, J. – Sýkora, M. 2014: Předhradí a předpolí hradu Hasištejna. Zemní fortifikace předsunuté bašty a stopy další zástavby, Průzkumy památek XXI, č. 1, s. 75–88.

Lancinger, L. – Svoboda, L. 1996: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum. Rukopisný elaborát uložený v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově.

Macháček, J. 2023: Vrcholně středověká a novověká keramika z města Rychnov nad Kněžnou. Diplomová práce. Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, rkp.

Matějková, K. 2014: Keramický sortiment turnovských domácností. Možnosti zpracování keramických souborů z městských stratigrafií, Archaeologia historica 39/1, s. 89–117.

Menclová, D. 1972a: České hrady I. Praha.

Menclová, D. 1972b: České hrady II. Praha.

Ourodová-Hronková, L. – Pešková, J. 2021: Kachlová kamna na jihočeských hradech a zámcích v průběhu staletí, in: L. Ourodová-Hronková ed., Kachlová kamna v jižních Čechách. České Budějovice, s. 119–149.

Plaček, M. 2007: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.

Prix, D. – Racková, E. – Slavík, J. 2020: Středověké venkovské kostely východních Čech I. Archidiakonát hradecký (do roku 1378). Praha.

Racková, E. – Slavík, J. – Pacák, M. – Pomortseva, M. 2022–2023: Stavebněhistorický průzkum areálu státního zámku Náchod, Úřednický trakt. Elektronický elaborát uložený v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově.

Razím, V. 1997: Tzv. Plášť v Českém Krumlově (Příspěvek k diskusi o tzv. Renesančním domě čp. 177), Průzkumy památek IV, č. 1, s. 105–126.

Razím, V. 2014: K stavebnímu vývoji a významu hradu Hasištejna, Průzkumy památek XXI, č. 1, s. 39–74.

Scheufler, V. 1972: Kamenina, Muzejní a vlastivědná práce 10/2, s. 57–68.

Slavík, J. 2007: K opravě Hodinové věže náhodského zámku, Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2006, s. 36–39.

Slavík, J. 2011–2013: Náchod, Velká věž zámku čp. 1282. Aktualizace stavebně-historického průzkumu zámku. Rukopisný elaborát uložený v odborné spisovně NPÚ ÚOP v Josefově.

Slavík, J. 2013: Velká věž zámku v Náchodě, Dějiny staveb 2013, Plzeň, s. 141–150.

Smetánka, Z. 1969: K morfologii českých středověkých kachlů, Památky archeologické 60/1, s. 228–265.

Svoboda, L. 1998: Středověké opevnění náchodského hradu, *Castellologica bohémica* 6/1, s. 229–244.
 Šafář, O. 1995: Pohled na Náchod ze 16. století, in: *Stopami dějin Náchodska I*, Náchod, s. 107–116.
 Varhaník, J. 2004: Goticko-renesancní opevnění hradu Hluboké nad Vltavou, *Archaeologia historica* 29, s. 357–362.
 Wagner, J. – Muchka, I. – Netková, J. 1979: Náchod, státní zámek, jeho obnova a prezentace, *Památky a příroda* 4, s. 65–81.
 Wirth, Z. – Machát, F. 1910: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese náchodském*. Praha.
 Wolf, O. 2004: Keramika z manské tvrze v Mladých Bukách, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 30, s. 226–250.

DIE SPÄTMITTELALTERLICHE VORGESCHOBENE BASTEI DER BURG (DES HEUTIGEN SCHLOSSES) IN NÁCHOD ARCHÄOLOGISCHE ERFORSCHUNG DER VERSCHWUNDENEN BEFESTIGUNG IN DER POSITION VYSOKÝ ŠANC

Der Text der Studie befasst sich mit der Auswertung der bei der archäologischen Forschung in der Burg-/Schlossanlage in Náchod freigelegten Relikte eines vorgeschobenen Befestigungsbaus. Es handelt sich um die höchstliegende Partie des Schlossgeländes nordwestlich vom Burg-/Schlosskern. Die Bauzeit des Objekts lässt sich gemäß den archäologischen Funden um die Wende des 15. und 16. Jahrhunderts voraussetzen, während die Abbauezeit sich in das 17. Jahrhundert (erste zwei Drittel) bestimmen lässt. Die archäologische Erforschung von Vysoký šanc des Nachoder Schlosses legte jüngst die Konstruktionen einer großen offenen Bastei mit abgerundeter Stirn frei, die wohl um die Wende des 15. und 16. Jahrhundert unter Jan Špetle v. Janovic erbaut worden war. Zu ihrer Errichtung haben wohl die Erfahrungen aus der doppelten Belagerung der Burg und Stadt in den Jahren 1441 und 1456 beigetragen. Die Bastei ist wohl im Zeichnungsalbum aus der Reise des Pfalzgrafen Otto Heinrich v. Pfalz-Neuburg aus den Jahren 1536–1537 nach Krakau auf einer Vedute aufgenommen.

Der durch die archäologische Forschung festgestellte und freigelegte Körper einer offenen Bastei nähert sich in seinem Grundriss beiden Basteien an den südlichen Ecken der Anlage. Obwohl nur die unteren Bruchsteinmauerwerkpartien ohne Öffnungen oder Nischen (Schießcharten) freigelegt wurden, lässt es sich voraussetzen, dass das gefundene Mauerwerk einer Bastei angehört. Die Maße deuten an, es möge sich um eine offene Bastei gehandelt haben. Mit Rücksicht zur Voraussetzung der Verwendung von leichteren Feuerwaffen erscheint die Vermutung als berechtigt, dass der Raum entlang des inneren Mauerhaupts überdacht war – es handelte sich mindestens um einen überdeckten Wehrgang, aber auch eine ausgedehntere Überdachung der runden Stirn lässt sich nicht ausschließen, unter der sich auch schwerere Waffen haben befinden können. Das verhältnismäßig subtile Mauerwerk sowie Absenz der verfestigenden Pfeiler an der Rückseite erlauben das Vorhandensein eines inneren Walls oder einer geschützten Plattform innerhalb der Bastei auszuschließen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Náchod, Stadtzentrum mit der zum Schloss umgebauten Burg, Situierung der Forschung mit einem Rechteck ersichtlich gemacht (Gestaltung T. Kravciv).
 Abb. 2: Náchod, Schloss. Baualtersplan laut J. Slavík und J. Čížek. Schichtlinienplan mit Ergänzung des Mauerwerks der Bastei: 1 – Mitte des 13. Jahrhunderts; 2 – 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts; 3 – Wende des 15. und 16. Jahrhunderts; 4 – 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts und 1. Viertel des 17. Jahrhunderts; 5 – Mitte des 17. Jahrhunderts; 6 – 2. Viertel des 18. Jahrhunderts; 7 – 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts. Rot – Bauphase der Wende des 15. und 16. Jahrhunderts, in die sich auch die freigelegte Bastei in der Position Vysoký šanc einordnen lässt (übernommen aus Baštecká – Ebelová edd. 2004, 100; Gestaltung P. Drnovský).

Abb. 3: Náchod, Schloss. Luftaufnahme der Schlossanlage von Westen. Pfeil zeigt zur Position der vorgeschobenen Bastei; die Aufnahme stammt aus der Zeit nach der Renovierung und denkmalträchtigen Präsentation des Objekts mittels des hochgezogenen Mauerwerks (Foto T. Kravciv).

Abb. 4: Náchod, Schloss. Luftaufnahme der Schlossanlage. Pfeil zeigt zur Position der vorgeschobenen Bastei; die Aufnahme stammt aus der Zeit nach der Renovierung und denkmalträchtigen Präsentation des Objekts mittels des hochgezogenen Mauerwerks (Foto T. Kravciv).

Abb. 5: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Ansicht des durch die Forschung freigelegten Mauerwerks der vorgeschobenen Bastei von Norden (Foto T. Kravciv).

Abb. 6: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Situationsplan der Sonden (Gestaltung T. Kravciv).

Abb. 7: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Situationsplan der Sonden auf der fotogrammetrischen Unterlage (Gestaltung T. Kravciv).

Abb. 8: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Sonden 1, 6 und 16 (Gestaltung T. Kravciv und P. Drnovský).

Abb. 9: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Sonden 7 und 15 (Gestaltung T. Kravciv und P. Drnovský).

Abb. 10: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Sonde 17 (Gestaltung T. Kravciv und P. Drnovský).

Abb. 11: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Dokumentierung der Funde (Gestaltung P. Drnovský).

Abb. 12: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Dokumentierung der Funde (Gestaltung P. Drnovský).

Abb. 13: Náchod, Schloss, Position Vysoký šanc. Dokumentierung der Funde (Gestaltung P. Drnovský).

Abb. 14: Náchod, Vedute, Reisealbum des Pfalzgrafen Otto Heinrich v. Pfalz-Neuburg, 1536–1537. Die durch Forschung wahrscheinlich festgestellte Bastei in der Position Vysoký šanc ersichtlich gemacht (Universitätsbibliothek Würzburg; Gestaltung P. Drnovský).

Abb. 15: Náchod, Schloss. Rekonstruktion des Sitzes am Anfang des 16. Jahrhunderts: 1 – Nordansicht; 2 – Nordwestansicht; 3 – Südansicht, aus dieser Richtung ist die Schlossanlage auch auf der Zeichnung im Reisealbum aufgenommen (Abb. 14) aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts. Der QR-Code® weist zum 3D-Virtual-Rekonstruktionsmodell (Gestaltung J. Unger).

(Übersetzung J. Noll)